

ПАМ'ЯТНІ ДАТИ

Видатний геронтолог. Художник. Композитор.

Пам'яті академіка НАМН України Владислава Вікторовича Безрукова

В.Ф. Сагач, М.М. Ткаченко

Вітчизняна геронтологія має давні і славні традиції та досягнення, починаючи від лауреата Нобелівської премії І.І. Мечникова, О.О. Богомольця, І.І. Шмальгаузена, О.Н. Северцова, О.В. Нагорного, М.М. Горєва, Д.Ф. Чеботарьова, В.В. Фролькіса. Чільне місце в цьому ряду видатних учених посідає і В.В. Безруков (1940–2023).

16 вересня 2023 р. на 84-му році життя відійшов у засвіти видатний фізіолог та геронтолог, директор ДУ “Інститут геронтології імені Д.Ф. Чеботарьова НАМН України”, керівник лабораторії фізіології, член редакційної ради “Фізіологічного журналу” НАН України, академік НАМН України, заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, доктор медичних наук, професор

В.В. Безруков народився 25 лютого 1940 р. Після закінчення зі срібною медаллю в 1957 р. Київського суворовського військового училища він вступив на лікувальний факультет Київського медичного інституту імені О.О. Богомольця. Під час навчання в інституті доля звела його з яскравою людиною, вченим і педагогом, на той час доцентом кафедри нормальної фізіології Володимиром Веніаміновичем Фролькісом, під керівництвом якого зробив перші кроки в студентському науковому гуртку. Після закінчення у 1963 р. з червоним дипломом ме-

Владислав Вікторович Безруков. З його ім'ям пов'язана розробка фундаментальних фізіологічних механізмів старіння та проблем соціальної геронтології. Багаторічні дослідження стосувались аналізу функціональних змін центральної нервової системи при старінні, вікових особливостей регуляції кровообігу, дихання, діяльності ендокринних залоз, процесів біосинтезу білка та нуклеїнових кислот, вивчення механізмів виникнення деяких видів патології в старості, вивчення нових експериментальних підходів до подовження життя. Серед його розробок у соціальній геронтології – вивчення прискореного старіння населення України, потреб літніх людей у соціально-медичній допомозі залежно від стану здоров'я, умов життя, сімейного стану та інших чинників.

Директор Інститут геронтології НАМН України академік НАМН України В.В. Безруков на своїй художній виставці в музеї-майстерні І.П. Кавалерідзе на Андріївському узвозі, 2008 р.

© Інститут фізіології ім. О.О. Богомольця НАН України, 2024

© Видавець ВД “Академперіодика” НАН України, 2024

ISSN 2522-9028 *Фізіол. журн.*, 2024, Т. 70, № 1

дичного інституту він два роки працював у Черкаській обласній лікарні – ординатором хірургічного відділення і співробітником організаційно-методичного відділу. Йому подобалося працювати хірургом, але тяжіння до наукової роботи повернуло його до Києва в аспірантуру до В.В. Фролькіса, який на той час очолював експериментальний відділ та лабораторію фізіології Інституту геронтології АМН СРСР. Плідна співпраця тривала до самої смерті вчителя 2 жовтня 1999 р. За його порадою в аспірантурі займався вивченням нейрогуморальної регуляції діяльності серцево-судинної системи. Застосовуючи внутрішньовенні, внутрішньошлуночкові введення катехоламінів та ацетилхоліну, внутрішньомозкові мікроін'єкції цих речовин через стереотаксично введені хемотроди, а також електричне подразнення різних структур головного мозку з використанням заглиблених електродів, він детально дослідив вікові особливості регуляції кровообігу, впливу різних ділянок головного мозку – стовбурових центрів, гіпоталамуса, гіпокампа, кори на кров'яний тиск та серцеву діяльність, впливу названих речовин на електрогенез мозку. Ці дослідження знайшли відображення у його кандидатській дисертації “Вікові особливості реакції серцево-судинної системи при стимуляції різних утворень головного мозку (катехоламіни, ацетилхолін, електричне подразнення)”, яку він захистив у 1970 р. на Спецраді при Інституті фізіології імені О.О. Богомольця АН УРСР.

Дослідження центральних механізмів регуляції функцій та обміну продовжилось у докторській дисертації “Характеристика функціональних змін гіпоталамуса при старінні”, яку В.В. Безруков захистив у 1982 р., знову ж у Спецраді при Інсти-

туті фізіології імені О.О. Богомольця АН УРСР. Ця робота була присвячена з'ясуванню ролі гіпоталамуса в процесах старіння. Було вивчено зміни при старінні самого гіпоталамуса – електричної активності окремих ділянок, електричної збудливості та функціональних зв'язків гіпоталамічних ядер – між собою та з іншими структурами головного мозку, його чутливості до гормональних впливів (адреналіну, інсуліну, естрадіол-дипропіонату), зміни гіпоталамічної регуляції вегетативних функцій (діяльності серцево-судинної системи, ендокринних залоз), особливості перебігу деяких видів залежної від віку патології, пов'язаних з гіпоталамічними порушеннями. Зокрема, були детально вивчені гормонально-метаболічні зрушення при моделюванні гіпоталамічного ожиріння у тварин різного віку. Велика увага приділялась особливостям гіпоталамічної регуляції біосинтезу білка та нуклеїнових кислот. За висновками В.В. Безрукова, зниження функціональних можливостей гіпоталамуса, нерівномірні зміни внутрішньогіпоталамічних та внутрішньо-центральної взаємовідносин і чутливості гіпоталамуса до гормонів, розрегулювання гіпоталамічного рівня контролю над обміном

В.Ф. Сагач та М.М. Ткаченко на виставці В.В. Безрукова, 2011 р.

та функціями організму, що старіє, є основою зниження надійності гіпоталамічної регуляції в старості, порушень гомеостазу і виникнення залежної від віку патології. Результати вивчення вікових змін центральних механізмів регуляції знайшло відображення в численних статтях, посібниках, а також в монографії “Aging of the Central Nervous System” (1979), що була надрукована у Швейцарії.

Наприкінці 1983 р. розпочалася нова сторінка у житті В.В. Безрукова – його призначили на роботу у відділі з проблем старіння Центру ООН з соціального розвитку та гуманітарних питань у Відні (Австрія). Він брав участь в аналізі соціальних проблем людей похилого віку в різних регіонах та країнах світу, у підготовці документів та доповідей на сесії Генеральної Асамблеї ООН та засідання відповідних комісій ООН, недержавних ор-

ганізацій, в організації міжнародних форумів з питань старіння (серед них – Міжрегіональний семінар ООН з питань старіння у Києві у 1985 р.).

Надбаний міжнародний досвід роботи у Центрі ООН, а також попередня наукова та організаційна робота В.В. Безрукова створили передумови для пропозиції АМН та МОЗ СРСР повернутись у Київ на посаду директора Інституту геронтології АМН СРСР. У квітні 1988 р. його було призначено на посаду директора Інституту. Співпраця з керівниками лабораторій та відділів Інституту, взаєморозуміння та підтримка з боку керівництва МОЗ та АМН СРСР дали змогу продовжити творчі традиції колективу, посилити співпрацю з міжнародними організаціями, з геронтологами США, Японії, ФРН, Фінляндії, інших країн світу, активізувати

Виставка В.В.Безрукова в галереї на Андріївському узвозі, 36. З художником В.В. Безруковим перший віце-президент НАМН України академік НАН та НАМН України Ю.І. Кундієв, член-кореспондент НАНУ, академік НАМНУ І.М. Трахтенберг, академік НАНУ В.В. Стрелко, професор М.М. Ткаченко, 2015 р.

експедиційні дослідження, комп'ютеризувати підрозділи, заснувати журнал “Проблемы старения и долголетия”. Окрім “звичайної” наукової роботи, співробітники Інституту брали участь у виконанні всесоюзної програми “Продление жизни”, яка закінчилась у 1990 р. У незалежній Україні було розроблено програму “Здоров'я літніх людей”, і за указом Президента України у 1997 р. затверджена як Державна програма.

Під керівництвом В.В. Безрукова співробітники Інституту брали участь у декількох міжнародних дослідженнях – зокрема, в проєктах Європейського співтовариства – “Aging, Health and Competence” (1995–1997), проєкті “Генетика здорового старіння” (2005–2010), а також у проєкті Фонду народонаселення ООН “Supporting the Gerontological Information and Counseling Centre” (2009–2010).

Інституту геронтології НАМН України – 60 років.
Виступ директора Інституту академіка НАМН України
В.В. Безрукова, 2018 р.

Набутий в ООН досвід також дав змогу В.В. Безрукову у 1989 р. очолити лабораторію соціальної геронтології. Співробітники лабораторії провели численні дослідження стану здоров'я та потреб населення похилого віку у різних видах медико-соціальної допомоги. Було створено комп'ютеризований інструмент “Автоматизована експертна система кількісної оцінки здоров'я” та з її допомогою визначено регіональні особливості потреб у амбулаторній та стаціонарній допомозі, в обслуговуванні з боку швидкої допомоги, на дому, в обслуговуванні працівниками соціальних служб тощо. За поданням Інституту в МОЗ України було введено субспеціальність “геріатрія”. Проводилася спільна робота з МОЗ та Міністерством праці та соціальної політики, з Радою ветеранських організацій України з поліпшення обслуговування ветеранів та інвалідів, з активізації волонтерського руху в країні щодо підвищення якості геріатричної підготовки лікарів, медичних сестер, соціальних працівників.

Після смерті академіка НАН і АМН України В.В. Фролькіса у 1999 р. В.В. Безруков повернувся до рідної лабораторії фізіології, яку очолював до кінця життя. Були продовжені дослідження, що починалися при В.В. Фролькісі, та розпочато нові. Вони стосувались вікових змін у центральній нервовій та серцево-судинній системах, адаптаційних можливостях організму, пошуку нових підходів до подовження життя. Вивчалися вікові зміни у про- та антиоксидантних системах різних органів і тканин, детоксикаційної функції печінки та кореляція з її показниками тривалості життя, залежність функціонування серцево-судинної системи від стану ендотелію та системи оксиду азоту, центральній нервовій системі – вплив подразнення позитивних і негативних емоціогенних зон гіпоталамуса на адаптаційні можливості організму, показники обміну, функцій та тривалість життя дослідних тварин, поведінку, пам'ять тощо. Вивчали можливі механізми подовження життя внаслідок хронічного

подразнення позитивних емоціогенних зон гіпоталамуса – зокрема зміни в метаболізмі, антиоксидантній системі, гормональному статусі, імунологічних показниках. Проводилися масштабні дослідження впливу на тривалість життя піддослідних тварин змін кількісного та якісного складу атмосфери, деяких інших засобів біологічного та штучного походження.

Понад 35 років академік НАМН України В.В. Безруков очолював Інститут геронтології НАМН України. Йому вдалося створити в колективі творчу академічну атмосферу. В цей час в Інституті плідно працювали визначні вчені Д.Ф. Чеботарьов, В.В. Фролькіс, Г.М. Бутенко, О.В. Коркушко, М.Б. Маньковський, А.Я. Мінц, Л.Н. Богацька, В.П. Войтенко, А.В. Токар, Є.М. Горбань, О.К. Кульчицький, Н.С. Верхратський, Ю.Г. Григоров, О.М. Вайсерман, Є.П. Подрušняк, В.В. Поворознюк,

С.М. Кузнецова, І.М. Карабань, Х.К. Мурадян, С.М. Новікова, Н.Ю. Бачинська, Т.Ю. Квітницька-Рижова, В.Б. Шатило, О.А. Поляков та ін.

В.В. Безруков – автор і співавтор понад 600 наукових публікацій, 27 монографій, підручників, посібників, декількох авторських свідоцтв і патентів. За його редакцією вийшло декілька щорічників з геронтології та геріатрії, фармакологічних довідників і демографічних атласів.

В.В. Безруков є засновником і головним редактором журналу “Проблеми старения и долголетия”, головним редактором журналу “Aging and longevity”, членом редколегій низки міжнародних і вітчизняних наукових журналів. Він брав активну участь в організації та проведенні національних і міжнародних форумів, був почесним членом декількох закордонних геронтологічних товариств. З

Член-кореспондент НАН України, академік НАМНУ О.В. Коркушко, академік НАМНУ В.В. Безруков, академік НАНУ В.С. Підгорський, член-кореспондент НАНУ В.Ф. Сагач та професор М.М. Ткаченко на святкуванні 60-ліття Інституту геронтології НАМН України, 2018 р.

1988 до 1991 р.р. В.В. Безруков був головою наукового медичного товариства геронтологів і геріатрів СРСР, з 1995 р. – головою наукового медичного товариства геронтологів і геріатрів України. В.В. Безруков був головою спеціалізованої вченої ради Д 26.551.01 при Інституті геронтології НАМН України. Під керівництвом В.В. Безрукова виконано 4 докторських та 15 кандидатських дисертацій. Деякі з його учнів очолили наукові підрозділи Інституту. Він також був головою комісії в експертній раді Фармцентру МОЗ України, а в Інституті проводиться велика робота з доклінічними та клінічними випробуваннями лікарських засобів. Розроблені нові лікарські засоби кардіо- та геропротекторної дії (“кораргін”, “нейрогерін”, “оріон”), нові ефективні підходи до лікування вікової патології, що базуються на терапії стовбуровими клітинами.

24 лютого 2022 р. рашистська орда віроломно учинила напад на Україну.

У лютому-березні 2022 р. Інститут геронтології, перебуваючи у прифронтовій зоні, продовжував надавати медичну допомогу населенню та військовим. В.В. Безруков ініціював створення із лікарів та науковців мобільні бригади для надання медичної допомоги людям, які постраждали у війні і перебували на окупованих територіях. В Інституті було розроблено технологію для пришвидшення загоєння ран, методи контролю стресу, пов'язаного із війною, програму комплексної реабілітації осіб, що зазнали мінно-вибухової травми.

В.В. Безруков – багатостороння й обдарована людина. Він писав картини, музику, поезію. З дитинства Владислав Вікторович малював, а після закінчення інституту, коли почав свою роботу в мальовничих Черкасах, спробував себе й у живописі. Згодом це стало його захопленням. У 2004 р. вийшов з друку перший, а у 2005 р. – другий випуск його альбому “Живопис та графіка“. Нові альбоми “Живопис” видано у 2008 і 2020 рр. В останні роки почав виставляти свої роботи “на люди”. Відбулося понад 20 персональних

виставок його картин – у Будинку вчених, Національній науковій медичній бібліотеці, Національній бібліотеці імені В.І. Вернадського НАН України, Національному університету культури імені М.П. Драгоманова, галереї “Гончарі”, Будинку-музеї І.Г. Кавалеридзе на Андріївському узвозі, Народному домі тощо. Його картини побували й за кордоном – у 2007 р. відбулася виставка у Ризі. У 1997 р. В.В. Безруков почав писати музику. Вийшло три збірки його “Фортепіанних новел” (2000, 2004, 2006). Відбулося декілька концертів, на яких виконували його музику. Фортепіанні сонати і п'єси В.В. Безрукова можна почути у записах на двох сотнях дисків у виконанні професора кафедри фортепіано Національної музичної академії імені П.І. Чайковського, доктора мистецтвознавства піаніста Юрія Глуценка (1947–2020), декількох документальних стрічках режисера Олександра Муратова. В.В. Безруков створив п'єси для струнних ансамблів.

В 1997 р. з легкої руки В.В. Фролькіса Владислав Вікторович опублікував декілька своїх віршів у журналі “Мистецтво лікування”. З того часу інколи публікував свої вірші в журналі “Ренесанс”. Є декілька пісень на його вірші.

Наукова та організаційна діяльність Владислава Вікторовича Безрукова високо оцінена державою та громадськістю. У 1997 р. його обрано членом-кореспондентом АМН України, 2011 р. – академіком НАМН України, 1998 р. присуджено звання “Заслужений діяч науки і техніки України”. В.В. Безрукова нагороджено орденом Ярослава Мудрого V ступеня (2015). У 2000 р. за монографію “Старение и экспериментальная возрастная патология сердечно-сосудистой системы” (1994) йому разом з В.В. Фролькісом та О.К. Кульчицьким було присуджено премію імені М.Д. Стражеска НАН України.

У 2003 р. за цикл наукових праць “Дослідження фундаментальних механізмів дії оксиду азоту на серцево-судинну систему як основа патогенетичного лікування її захво-

4 березня 2004 р. Після вручення Державних премій України 2003 р. в Маріїнському палаці з президентом України Л.Д. Кучмою і президентом НАН України, головою Комітету з Державних премій України в галузі науки і техніки академіком Б.С. Патоном.

А.І. Соловійов, В.Ф. Сагач, Б.С. Патон, Л.Д. Кучма, О.О. Мойбенко, О.В. Стефанов, О.В. Коркушко, О.К. Кульчицький, В.В. Безруков, М.М. Ткаченко, В.В. Гончарук

рювань” В.В. Безрукову разом з В.В. Фролькісом, О.В. Коркушком, О.К. Кульчицьким (Інститут геронтології АМН України), колегами з Інституту фізіології імені О.О. Богомольця НАН України (О.О. Мойбенко, В.Ф. Сагач, М.М. Ткаченко), а також Інститутів фармакології і токсикології (О.В. Стефанов, А.І. Соловійов) та терапії АМН України (Л.Т. Мала) було присуджено Державну премію України в галузі науки і техніки.

В.В. Безруков користувався надзвичайно високим авторитетом і повагою серед ака-

демічної спільноти, співробітників, колег і друзів.

Світла пам'ять про універсальну і гармонійну особистість, носія унікального інтелектуального, творчого і культурологічного досвіду, видатного вченого геронтолога і фізіолога академіка НАМН України Владислава Вікторовича Безрукова назавжди збережеться в історії нашої країни, а його наукова і творча спадщина займе гідне місце в скарбниці фундаментальних медичних знань і мистецтва.